เบื้องหลังงานวิจัยเรื่องพจนานุกรม สามภาษา : ลาว-ไทย-อังกฤษ

กมลา นาคะศิริ

ความเป็นมา

เนื่องในมหามงคลสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมายุครบ 6 รอบ 72 พรรษา ในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2542 นี้ คณะมนุษยศาสตร์ ได้จัดทำโครงการเพื่อแสดงความจงรักภักดีและเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สี่โครงการ กล่าวคือ

1. โครงการงานวิจัยเรื่องพจนานุกรม สามภาษา : ลาว-ไทย-อังกฤษ

2. โครงการคีตดุริยางค์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช "กษัตริย์เกษตร"

3. โครงการนิทรรศการเทอดพระเกียรติ 5 ธันวามหาราช ระหว่างวันที่ 3-9 ธันวาคม 2542 ณ อาคารศูนย์เรียนรวม 3

4. โครงการวิจัย เรื่อง "การประยุกต์พุทธธรรมในการพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว"

โครงการที่ 1 และโครงการที่ 2 คาดว่าจะสำเร็จสมบูรณ์ในเดือนธันวาคม 2542-ต้นปี พ.ศ. 2543 ส่วนโครงการที่ 4 อยู่ระหว่างการดำเนินการ นอกจากนี้ คณะมนุษยศาสตร์ ได้เสนอสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์) แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในการประชุมครั้งที่ 7/2542 วันจันทร์ที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2542 มีมติเป็นเอกฉันท์ให้ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประจำปีการศึกษา 2542 ในสาขาวิชาต่างๆ รวมทั้งปริญญาศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์) ด้วยรวม 11 สาขา ในวันที่ 16 สิงหาคม 2542 ได้มีประกาศสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กมลา นาคะศิริ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาศาสตร์

เรื่องทูลเกล้าฯ ถวายปริญญากิตติมศักดิ์สาขาภาษาศาสตร์ประยุกต์ เพื่อเป็นราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติในพระอัจฉริยภาพด้านภาษาศาสตร์ประยุกต์ให้เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วกัน และเป็นสิริมงคลแก่มหาวิทยาลัย และคณะมนุษยศาสตร์ และวงวิชาการภาษาศาสตร์ประยุกต์สืบไป

เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อเรื่อง เบื้องหลังงานวิจัยเรื่องพจนานุกรม สามภาษา ลาว-ไทย-อังกฤษ ผู้เขียนพิจารณาแล้ว เห็นสมควรที่จะกล่าวถึงข้อมูลบางประการ ซึ่งผู้เขียนคิดว่าอาจเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ ในฐานะที่ผู้เขียนเป็นคณบดีคณะมนุษยศาสตร์ และเป็นอาจารย์สังกัดภาควิชาภาษาศาสตร์ รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อปวงชนและมหาวิยาลัยเป็นเอนกประการ ผู้เขียนจึงคิดพิจารณาว่า ในโอกาสมหามงคลเช่นนี้ คณะมนุษยศาสตร์ ควรทำงานประเภทใดจึงจะเหมาะแก่การน้อมเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และได้มีแนวความคิดในเบื้องต้นว่างานชิ้นนี้ควรจะอยู่คู่แผ่นดินตลอดไป และโดยการยึดแนวความคิดนี้เป็นหลักในการดำเนินงานก็จะทำให้งานดังกล่าวมีลักษณะเป็นงานที่สร้างสรรค์เพื่อสังคมด้วย

จากการศึกษาแนวพระราชดำริในเรื่องต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะพบความจริงว่า พระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพทางภาษาศาสตร์ประยุกต์ ฉะนั้น คณะมนุษยศาสตร์ ควรจะทำงานวิจัยทางภาษาที่มีคุณภาพและยั่งยืน น้อมเกล้าฯ ถวายพระองค์ท่าน ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อผู้เขียนได้มีโอกาสอ่านพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ผู้นำศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้และผู้แทนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2 ณ ศาลาบุหลันทักษิณราชนิเวศน์ วันพฤหัสบดีที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2530 ความว่า

"สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งซึ่งได้ร่วมกันทำอย่างจริงจังก็คือ การพัฒนาการเรียนการสอนภาษา เพื่อให้นักเรียนและประชาชนในท้องถิ่นอ่านออกเขียนได้โดยทั่วถึง การรู้ภาษาและอ่านเขียนได้นี้เป็นประโยชน์มากประการหนึ่ง ทำให้มีการสะดวกในการติดต่อ เช่น ติดต่อการงานกับทางราชการ หรือติดต่อประสานงานกับผู้ที่มาปฏิบัติงานพัฒนาต่างๆ ซึ่งถ้าติดต่อพูดจากันได้ไม่ติดขัดก็จะมีความเข้าอกเข้าใจกัน และสามารถร่วมมือกันทำงานสร้างความสุข ความเจริญ ให้เกิดขึ้นได้..."

จากพระบรมราโชวาทนี้ ทำให้ผู้เขียนมั่นใจว่า การตัดสินใจทำงานวิจัยลักษณะนี้น่าจะเหมาะสมที่สุด อีกประการหนึ่งนับว่าโชคดีมากที่ขณะนั้นมีนักศึกษาลาวจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กำลังศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชา

ภาษาศาสตร์ประยุกต์ ในภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ ผู้เขียนได้ปรึกษาหารือกับอาจารย์ในภาควิชาภาษาศาสตร์ และมีความเห็นร่วมกันว่า เราจะทำพจนานุกรมสามภาษา ลาว-ไทย-อังกฤษ น้อมเกล้าฯ ถวายเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสมหามงคลนี้

ปัจจัยเกื้อหนุน

ในฐานะที่ผู้เขียนเป็นอาจารย์สังกัดภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ จึงค่อนข้างมีโอกาสดีในการได้สัมผัสและมีประสบการณ์ในการทำพจนานุกรมมาบ้าง พจนานุกรมเล่มแรก คือ อรรถาภิธาน (Thai Thesaurus) ซึ่งเป็นงานวิจัยร่วมระหว่างอาจารย์ภาควิชาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์กับคณาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสภาวิจัยแห่งชาติ และบริษัทซีเอ็ดยูเคชัน ได้จัดพิมพ์จำหน่ายใน พ.ศ. 2535 สำหรับกรณีของพจนานุกรมสามภาษา ลาว-ไทย-อังกฤษ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าอยู่หัวนี้ มีเหตุปัจจัยเกื้อหนุนหลายประการที่เราคาดหวังว่าจะช่วยเอื้ออำนวยให้งานชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปได้

ปัจจัยแรกซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ คือ ผู้บอกภาษา (informant) ซึ่งได้เรียนในเบื้องต้นแล้วว่า มีนักศึกษาลาวกำลังศึกษาอยู่ในภาควิชาภาษาศาสตร์ ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อนักศึกษาลาวได้รับทราบเรื่องและเขาได้แจ้งไปยังหน่วยงานต้นสังกัดของเขา สถาบันค้นคว้าวัฒนธรรมลาว กระทรวงแถลงข่าววัฒนธรรมลาว นครเวียงจันทร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวก็ได้เห็นความสำคัญและสนับสนุนการทำพจนานุกรมฉบับเทอดพระเกียรติ โดยได้แจ้งให้เราทราบผ่านนายสมแสง ไชยะวงศ์ ผู้บอกภาษา

ปัจจัยที่สองผู้เขียนได้เล็งเห็นคุณลักษณะที่สำคัญบางประการของคณาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ คือ ความรักสามัคคี ความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างคณาจารย์ในภาควิชา ความมุ่งมั่นและความพร้อมที่จะสู้งานหนัก ความเข้าใจในหลักการของการทำงานเป็นคณะในการผลิตงานที่สร้างสรรค์เพื่อสังคมและส่วนรวมเสมอมา ตลอดเวลาที่เราได้ร่วมงานกันมาเกือบ 18 ปี (นับจากการตั้งภาควิชาภาษาศาสตร์ เป็นภาควิชาหนึ่งในคณะมนุษยศาสตร์)

การตัดสินใจในช่วงนั้น ทุกคนคิดแต่จะผลิตผลงานที่มีคุณค่าและสร้างสรรค์ ไม่มีผู้ใดเอื้อนเอ่ยถึงอุปสรรค เมื่อ 6 เดือนผ่านไปทุกคนเริ่มตระหนักว่างานนี้ไม่ง่ายอย่างที่เราคิด เรียกว่า เป็นประสบการณ์ใหม่อีกรูปแบบหนึ่งซึ่งต่างจากการทำวิจัยพจนานุกรมอรรถาภิธาน เพราะพจนานุกรมฉบับนี้เป็นพจนานุกรมสามภาษา ซึ่งมีความ

ซับซ้อนยุ่งยากในกระบวนการต่างๆ ทุกระดับ อย่างไรก็ตามคณะผู้จัดทำได้ยึดแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระราชนิพนธ์เรื่อง "พระมหาชนก" ซึ่งพระองค์ทรงสอดแทรกพระสัทธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น วิริยะ อุตสาหะ และขันติ เพื่อให้พสกนิกรของพระองค์ได้ลิ้มรสพระสัทธรรม และนำมาประยุกต์ใช้สร้างสรรค์ และฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาในการดำเนินชีวิต ให้ผ่านพ้นไปอย่างมีความสุข อาจกล่าวได้ว่าคณะผู้จัดทำทุกคนได้สัมผัสพระสัทธรรมในการทำงานวิจัย ตั้งแต่เริ่มงานจนกระทั่งงานวิจัยพจนานุกรมสามภาษา ลาว-ไทย-อังกฤษ สำเร็จออกมาเป็นรูปเล่มในที่สุด

ปรากฏการณ์ทางภาษาที่น่าสนใจจากผลการวิจัย

ภาษาไทยและภาษาลาวเปรียบเสมือนภาษาของบ้านพี่เมืองน้อง แม้ว่าจะมีความคล้ายคลึงกันหลายประการ แต่ก็มีลักษณะที่แตกต่างกันในทุกระบบของภาษา เช่น ระบบเสียง ระบบคำ ระบบความหมาย การสะกดคำ และตัวอักษร เป็นต้น นับได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางภาษาที่มีความแตกต่างกันในหลายๆ ประเด็น ทั้งๆ ที่ทั้งสองภาษาจัดอยู่ในกลุ่มภาษาตระกูลไต (Tai) ด้วยกัน

จากข้อสังเกตซึ่งได้จากการซักถามผู้บอกภาษา (informant) ในช่วงเวลาที่ศึกษาความหมายของคำศัพท์ในภาษาลาวนั้นพบว่า ภาษาลาวเป็นภาษาที่ยังคงความบริสุทธิ์มากวัฒนธรรมสมัยใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ จึงไม่ค่อยจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางภาษาลาวมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับภาษาไทย อย่างไรก็ตามจากผลการวิจัยเราพบว่ามีความแตกต่างกันระหว่างภาษาลาวกับภาษาไทยในหลายระบบ ตัวอย่างเช่น

1. ลักษณะของรูปตัวอักษรไม่ว่าจะเป็นเรื่องพยัญชนะและสระ การสะกดคำ (spelling system) ตลอดถึงการเรียงลำดับรูปของตัวอักษรในภาษาลาวจะแตกต่างกับภาษาไทย

2. ภาษาลาวมีรูปของตัวอักษร (orthography) 32 รูป แต่เสียงพยัญชนะ (phonemes) มีเพียง 20 เสียง ส่วนเสียงสระมี 18 เสียง

3. ภาษาลาวมีเสียงวรรณยุกต์ (tone) 6 เสียง

4. สำหรับการจัดแบ่งประเภทของคำในภาษาลาว มีความแตกต่างกับการจัดแบ่งประเภทของคำในภาษาไทย และมีประเด็นที่น่าสนใจบางประการ เช่น ถ้าคำศัพท์ภาษาลาวเป็นคำคุณศัพท์ คำศัพท์ในภาษาไทยจะเป็นคำกริยา คำศัพท์ในภาษาลาวเป็นกริยาช่วย (auxiliary) คำศัพท์ในภาษาไทยจะเป็นคำหน้ากริยา (Preverb) และคำหลังกริยา (Postverb)

5. คำศัพท์จำนวนมากในภาษาลาวและภาษาไทย ที่มีความคล้ายคลึงกันในรูปคำและการออกเสียง ซึ่งดูเหมือนจะเป็นคำที่มาจากศัพท์เดียวกัน แต่ในทางตรงกันข้ามคำเหล่านี้มีความแตกต่างกันทางความหมาย และถือว่าไม่ใช่คำที่มาจากรากศัพท์เดียวกัน (false cognates) ปรากฏการณ์นี้อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดในด้านความหมายของคำระหว่างผู้ใช้ภาษาไทย และผู้ใช้ภาษาลาว ตัวอย่างเช่น

ຈອງຫອງ /tɕɔːŋhɔ̌ːŋ/ adj.

ชอบก่อกวน /tɕʰɔ̂ːpkɔ̀ːkuaːn/ v.

trouble-making /ˈtrʌbəl ˈmekɪŋ/ adj.

ດຸ /dú/ adj.

ໝັ່ນ syn.

ขยัน , หมั่น /kʰajǎn/ , /màn/ v.

hard-working , diligent , studious /hɑrd ˈwɜrkɪŋ/ , /ˈdɪlədʒənt/ , /sˈtudiəs/ adj.

ລອຍ /lɔ́ːj/ v.

ว่าย /wâːj/ v.

swim /swɪm/ v.

ນ້ຳເງິນ /nàmŋɤ́n/ adj.

สีเงิน /sǐːŋən/ n.

silver color /ˈsɪlvər ˈkʌlər/ n.

ສ້ວມ /sûaːm/ n.

ห้องนอน /hɔ̂ŋnɔːn/ n.

bedroom /ˈbɛdrum/ n.

6. คำศัพท์เป็นจำนวนมากในภาษาไทยและภาษาลาว ซึ่งเป็นคำศัพท์ร่วมเชื้อสาย (cognates) เช่น กิน ขา ดำ น้ำ ไฟ สอง เสือ บางคำรูปและความหมายของคำเหมือนกัน แต่บางคำเราพบว่า แม้ว่ารูปเขียนและความหมายของคำเหมือนกัน แต่จะมีเสียงวรรณยุกต์ ต่างกันบ้าง เช่น ในตัวอย่างของคำศัพท์ที่กล่าวถึงนั้น มีสองคำที่มีเสียงวรรณยุกต์ต่างกันคือ คำว่า “น้ำ” และ “ไฟ”

ນ້ຳ /nàm/ n.

น้ำ /náːm/ n.

water /ˈwɔtər/ n.

ไฟ /fáj/ n.

เผิง syn.

ไฟ , เพลิง /faj/ , /pʰləːŋ/ n.

fire /faɪr/ n.

ที่กล่าวมานั้น เป็นตัวอย่างของผลการวิจัยทางภาษาที่น่าสนใจในประเด็นต่างๆ สำหรับผู้สนใจขอเรียนเชิญดูพจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรตินี้ได้จากร้านหนังสือซึ่งสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นผู้จัดพิมพ์และจำหน่าย

ด้วยเดชะพระบารมีแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ปกแผ่ไปยังพสกนิกรทั่วพระราชอาณาเขต และตลอดไปถึงพสกนิกรชาวลาว ช่วยบันดาลให้งานวิจัยพจนานุกรมสามภาษา ลาว-ไทย-อังกฤษ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะต้องกล่าวถึงนอกเหนือจากคณาจารย์ภาษาศาสตร์แล้ว ยังมีบุคคลที่มีส่วนอย่างสำคัญในการทำให้พจนานุกรม ลาว-ไทย-อังกฤษ ฉบับเฉลิมพระเกียรติมีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น คือ นายสมแสง ไชยะวงศ์ ผู้บอกภาษา Mr. Robert McCarthy และ Mr. Richard Goldrick ผู้เชี่ยวชาญภาษาอังกฤษ ซึ่งทำหน้าที่ร่วมให้คำปรึกษาในเรื่องความหมายของคำในสามภาษาให้มีความหมายตรงกันหรือใกล้เคียง หรือสอดคล้องกัน ตลอดจน นายวรานนท์ พร้อมประพันธ์ และนายณัฐวุฒิ รอดจันทร์ ผู้ช่วยวิจัยภาษาศาสตร์ และนักคอมพิวเตอร์และโปรแกรมเมอร์ ตามลำดับ

หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนในการจัดทำพจนานุกรมฉบับนี้จนสำเร็จเรียบร้อย นับแต่เริ่มโครงการจนสำเร็จเป็นรูปเล่มพจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติที่สวยงาม คือ คณะมนุษยศาสตร์ให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการวิจัย และจัดเตรียมต้นฉบับ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดพิมพ์เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นผู้ดำเนินการจัดพิมพ์

ผู้เขียนสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและขอขอบคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ในการทำงานวิจัยชิ้นนี้โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนแต่อย่างใด ขอขอบคุณหน่วยงานทุกหน่วยที่เป็นกำลัง และมีส่วนช่วยให้งานนี้สำเร็จสมความตั้งใจ

บรรณานุกรม

เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 72 พรรษามหาราชา. 2542. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงานวันสื่อสารแห่งชาติ.

◆ ◆ ◆ ◆ ◆